

PORTRÉ ÉS ÖNARCKÉP

IVO ANDRIĆ: *Beszélgetés Goyával.*
Magyar Helikon, Budapest, 1975.

1975 márciusában halt meg Ivo Andrić jugoszláv Nobel-díjas író. Két eszéje tehát Goyáról, mely nemrég magyarul is megjelent Vujicsics D. Sztóján méltó és Csuka Zoltán költői fordításában, magyar nyelven legalábbis: posztumusz művének számít.

1961-ben, Nobel-díjának évében jelent meg szerbül az a kiadás, amelynek alapján a fordítás készült, de az *Írások Goyáról* e két meditációja még korábban született. Az elsőt Madridban, 1928-ban, Goya halálának századik évfordulója ihlette. A boszniai születésű elbeszélőről és regényíróról tudjuk, hogy kítűnő esszéket is írt, például Kolombuszról, Bolíviáról, Petrarcáról, s a szerb irodalom nagyjairól: Njegošról és Karadžićról. Ezek közé az írásai közé tartozik a két Goya-tanulmány is. Tudnunk kell Andrićról még azt is, hogy Claudelhez hasonlóan, ő is diplomata volt, aki hazájától többnyire távol élt: Rómában, Bukarestben, Madridban, Genfben. Így érthetjük meg, miért írta a másik elmélkedését, a *Beszélgetés Goyával* címűt Belgrádban, 1934-ben; bár színhelye Bordeaux, az a város, mely Goya utolsó éveinek is állomása volt. Andrić saját bordeaux-i tartózkodására emlékezve, képzeletben idézi meg a kivételes erejű spanyol festőt, aki ebben a boráról híres városban, süketen és magányosan, önkéntes száműzetésben halt meg. Goya élete és művészete valóban: „magával ragad, elképeszt, megrémít és fellelkesít”, miként azt első esszéjében vallja Andrić is. Szinte művészettörténeti művekkel vetekszik ez az intuitív érzékenységgel megírt esszé, és sokkal több egy életrajzi kronológiát követő eszme-futtatásnál. Legalábbis a Goya című írás. Műfajából következik, hogy Andrić szépírói egyénisége is megcsillan ebben az elmélkedésben. Abban, ahogyan kérdez, amint válaszol; miképpen bensej párbeszédét — Goyával — megfogalmazza. A dialógus műfaját teljesíti ki a *Beszélgetésben*, a kötet másik esszéjében.

Bár párbeszéd helyett, mely a klasszikus platon mintára utal, mégis én monológot érzek. Mert a szerző úti beszámolója (a keretjáték), „a titokzatos kávéházi vendég megjelenése (mintha Goya a környező cirkuszszátor egyik különös figurája lenne) sem téveszthet meg bennünket; tudjuk, mindez Andrić képzeletében játszódik le. Itt támad föl Don Francisco Goya y Lucientes, a spanyol királyi udvar hajdani első festője. Mint maga a szerző jellemzi beszélgetését: „Tulajdonképpen nem egyéb, mint Goya önmagáról, a művészetéről és az emberi sors általános dolgairól mondott *monológja*.” Mintha az egész jelenet azon a képzeletbeli álmok-szinpádán elevenednék meg, melyről a festő is beszél.

A portrékészítés művészetéről így szól: „Az ember magányossága a portrén nagyobb, mint a csontváz magányossága a földben.” Goya, korának egyik legkiválóbb portréfestője ezt kimondhatja. Hiszen számos képet festett királyokról és hercegnőkről, ismerősökről és barátokról, — megrendelőiről. Csak néhányat említsünk: IV. Károlyt és családját, Mária Lujzát, VII. Ferdinándot, Wellington képét; megfesti barátját, Zapatert, és saját családjának tagjait: feleségét, sógorát: Bayeut; a híres MAYA képek modelljét, kedvesét is: Alba hercegnőt és más előkelő hölgyeket: Isabel de Porcelt, Francisca Sabasat, vagy Bermudeznét. Senkinek sem hízlekedett, mindenki olyan ezeken a portrékon, mint valójában. Még önmagát sem kímélte. Akárcsak példaképe, Rembrandt, önarcképet is igen sokat festett: parókásan, háromszögletű torredorkalapban, festőállvány előtt és orvosa karjaiban; ifjan-bizakodón és süket-öregén meggyötörve. Mindegyik önarcképe vallomás: valóban méhe-tetlenül magányos mindegyiken.

A szerb kiadás illusztrációi nem kapcsolódnak olyan szorosan az Andrić által emlegetett és elemzett művekhez, mint a Helikon-kiadványban. Itt a három grafikai sorozat: a *Caprichos*, a *Desastres* és a *Disparates* lapjaiból válogatták a mellékletet, ezzel a szerző utalásait is megvilágítják. De fel kell hívnom a figyelmet, hogy nem helyeselhető, ha a reprodukció meghamisítja a művész eredeti alkotását. Így például a címlapon szereplő önarckép (!) megfordítását kifogásoljuk. Ez aquatinta sorozatának, a *Caprichos*nak, azaz az *Ötleetek*nek első lapja. Ismeretes ugyan ennek egy vöröskrétarajz változata is, de mindkét cilinderes önarcképén, a pintor, ahogy öntudatosan aláírja a festő, jobbról balra néz. A Helikon-kiadás címlapján éppen megfordítva! Lehetséges, hogy ez a reprodukció technikai hiba, vagy szerkesztői koncepció eredménye? Egy műalkotás jobb és bal oldalának fölcserélése néha fontos ikonográfiai jelentést kaphat, s nemcsak művészettörténeti szemmel, hanem a műélvező szemé-

vel nézve sem mindegy. Ebben az esetben különösen nem, mert e sokszorosítási eljárással készült grafikák természetéből következik, hogy a művész keze nyomát a másolatok tükörképében örökítik meg. Ellenőriztük P. Gassier és J. Wilson 1970-es Goya-monográfiájának katalógusában és egy 1868-as madridi *Caprichos*-kiadásban is, hogy a cilinderes Goya-arckép jobbról balra tekint.

Ez a műhiba, mely voltaképpen illusztráció (de mert címlap, szót érdemel!), természetesen nem változtatja meg Andrićnak Goyáról írott önarcképét; s nem változtat Andrić arcán sem. Mert egy nagy író vall itt önmagáról Goya arcának tükrében. E második vallomás, a *Beszélgetések Goyával* jelentős írás: Goyáról és Andrićról. Egy másik arc mögé rejteztve önmagáról, Goyával szól hozzánk Andrić — immár magyarul is —: „Ha egy ember portréját megfestem, akkor látom születése percét és halála óráját.”

Ezzel tanít mindnyájunkat önismertetre.

KELÉNYI ISTVÁN

EGYRE TISZTULÓ UTAKON

IVO ANDRIĆ: *A Kisasszony, Nyuszka*. Kriterion, Bukarest, 1975.

Ivo Andrić újabb magyar nyelvű kötet az asztalomon. Még az 1975. év termése. Három ország baráti keze fonódik valamiképp egybe fölötte. Jugoszlávia, hiszen délszláv író műveiről van szó, a fordítók egyike pedig Herceg János; Magyarország, a fordítók másika Csuka Zoltán; és Románia, ugyanis Bukarestben jelent meg egy kötetben a két kisregény.

Szinte magától kívánkozik ide a borító hátlapjáról ízelítőnek vagy me-

mentónak szánt Andrić-idézet egy része: „Az emberben rejlő erők és képességek csak rendületlen helytállással vihetik előbbre az emberiséget a lehúzó sötét erők szakadékát átívelő hidakon, az emberi szellem alkotta művek sugarától egyre tisztuló utakon.”

Egymás mellé állítható-e a mondatban közölt igazság és a két kisregény közlendője?